

UNICEF. (2024). *Situation analysis of children in Ukraine*. UNICEF Ukraine.

https://www.unicef.org/ukraine/en/media/49196/file/UNICEF_SitAn_2024_UKR.pdf

— 00 —

УДК 377.04:005.966-027.561

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Інна Гриценюк,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу
виховання і професійної кар'єри Інституту
професійної освіти НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0003-0317-3620>
e-mail: grihenokinka@ukr.net*

Анотація. Висвітлено функцію професійної орієнтації, як важливого механізму соціальної та освітньої підтримки для здобувачів фахової передвищої освіти. Вона виступає посередником між індивідуальними прагненнями, освітніми системами та ширшим соціально-економічним середовищем. Акцентовано увагу на тому, що без систематичної підтримки на їхній вибір майбутньої професії можуть впливати переважно неповна інформація, соціальні стереотипи або зовнішній тиск з боку однолітків та родини. Схарактеризовано, що професійне орієнтування забезпечує доступ до надійної інформації про вимоги до вступу, навчальні програми, результати навчання та професійні перспективи.

Ключові слова: фахова передвища освіта, ринок праці, професійна орієнтація, соціально-педагогічна підтримка, здобувачі фахової передвищої освіти.

PROFESSIONAL ORIENTATION AS A MECHANISM OF SOCIAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT FOR STUDENTS OF VOCATIONAL PRE-HIGHER EDUCATION

Inna Hrytsenok,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, senior researcher of the Department of Education and Professional Career of the Institute of Vocational Education of the NAES of Ukraine

Abstract. The function of career guidance as an important mechanism of social and educational support for applicants for higher education is highlighted. It acts as an intermediary between individual aspirations, educational systems, and the broader socio-economic environment. It is emphasized that without systematic support, their choice of future profession may be influenced mainly by incomplete information, social stereotypes, or external pressure from peers and family. It is characterized that career guidance provides access to reliable information about admission requirements, study programs, learning outcomes, and career prospects.

Keywords: vocational pre-higher education, labor market, career guidance, social and educational support, applicants for vocational pre-higher education.

Професійна орієнтація перетворює складні дані про заклади фахової передвищої освіти та ринок праці у зрозумілі формати, що дозволяє здобувачам освіти оцінити свої інтереси, здібності та довгострокові цілі у зв'язку з конкретними освітніми шляхами. Завдяки цьому процесу професійна орієнтація сприяє раціональному підходу до освіти та зменшує ризик невідповідності очікувань, що може призвести до незадоволення навчанням або відрахування.

Окрім інформаційної підтримки, професійна орієнтація відіграє важливу роль у розвитку. На цьому етапі здобувачі фахової передвищої освіти часто займаються формуванням своєї ідентичності та уточненням цінностей. Вибір сфери освіти – це не просто технічне рішення, це крок до визначення своєї соціальної ролі та майбутньої траєкторії. Професійна орієнтація пропонує структуровані можливості для самооцінки, рефлексії та діалогу, допомагаючи здобувачам фахової передвищої освіти чітко сформулювати свої мотивації та визнати свої

сильні сторони та обмеження. Цей рефлексивний процес сприяє розвитку автономності та відповідальності, які є необхідними якостями для успішного навчання в закладах освіти. Зміцнюючи компетенції у прийнятті рішень та самоефективність, професійна орієнтація сприяє готовності здобувачів фахової передвищої освіти до академічних вимог та майбутніх професійних викликів.

Соціально-педагогічний аспект професійної орієнтації є особливо важливим для здобувачів фахової передвищої освіти із незахищених або недостатньо представлених верств населення. Професійна орієнтація служить компенсаційним механізмом, забезпечуючи рівний доступ до інформації та індивідуальну підтримку. За допомогою програм взаємодії, ініціатив з наставництва та співпраці зі школами та громадськими організаціями системи професійної орієнтації можуть зменшити структурні бар'єри та сприяти соціальній мобільності. Таким чином, професійна орієнтація сприяє не тільки індивідуальному просуванню, а й демократизації професійної освіти.

Професійна орієнтація також діє як превентивний механізм в рамках освітньої системи. Високий рівень відсіву у професійній освіті часто є наслідком нереалістичних очікувань, недостатньої підготовки або необґрунтованого вибору. Допмагаючи здобувачам фахової передвищої освіти узгодити їхні академічні здібності та кар'єрні прагнення з відповідними програмами, професійна орієнтація зменшує ймовірність раннього академічного провалу або відмови від навчання. Крім того, професійна орієнтація дозволяє виявити прогалини в академічній підготовці та рекомендувати курси для їх усунення або альтернативні шляхи, забезпечуючи належну підготовку до вступу до закладу фахової передвищої освіти. Ця превентивна функція сприяє ефективності інститутів та підвищує загальну якість освітніх результатів.

На інституційному рівні професійне орієнтування виступає сполучною ланкою між середньою освітою, закладами вищої освіти та зацікавленими сторонами на ринку праці. Співпраця між школами, коледжами, університетами та роботодавцями дозволяє службам професійного орієнтування пропонувати узгоджені освітні траєкторії та реалістичні перспективи працевлаштування. Така координація забезпечує, що здобувачі фахової передвищої освіти не тільки поінформовані про критерії вступу, але й про компетенції, необхідні в конкретних професійних сферах. Ця системна взаємодія посилює узгодженість між освітніми послугами та потребами ринку праці,

сприяючи більш ефективному розвитку людського капіталу на суспільному рівні (Алексеева та ін., 2019; 2020; Гриценок, 2017).

У сучасному цифровому середовищі професійна орієнтація все частіше інтегрує онлайн-платформи, віртуальне консультування та цифрові інструменти оцінки. Ці інновації розширюють доступ і гнучкість, дозволяючи здобувачам фахової передвищої освіти інтерактивно вивчати програми та професії. Однак цифрові ресурси самі по собі не можуть замінити індивідуальну підтримку, особливо для здобувачів фахової передвищої освіти, які стикаються із соціальними або психологічними бар'єрами. Ефективна професійна орієнтація поєднує технологічні інструменти з консультуванням, орієнтованим на особистість, забезпечуючи контекстуалізацію інформації з урахуванням індивідуальних обставин і прагнень.

Більш глибоке вивчення професійної орієнтації як механізму соціальної та освітньої підтримки здобувачів фахової передвищої освіти показує її роль не тільки у спрощенні доступу, але й у формуванні якості та стійкості освітніх траєкторій. Перехід до професійної освіти є ключовим етапом розвитку, на якому перетинаються прагнення, здібності та соціальні обставини (Radkevych et al., 2023). Заклади фахової передвищої освіти працюють за конкретними академічними стандартами, системами компетентностей та професійними орієнтаціями. Здобувачі фахової передвищої освіти часто мають лише часткове уявлення про ці очікування, що може призвести до ідеалізованого або спотвореного сприйняття певних галузей. Професійна орієнтація забезпечує прозорість у цих відносинах. Завдяки консультаційним бесідам, діагностичним інструментам та знайомству з реальним професійним середовищем здобувачі фахової передвищої освіти отримують більш чітке уявлення про інтелектуальні вимоги, етичні обов'язки та практичні зобов'язання, пов'язані з обраними ними галузями. Ця ясність зменшує розрив між очікуваннями та досвідом, зміцнюючи академічну наполегливість та довгострокову професійну відданість (Гриценок, 2017; 2018; Лозовецька, 2015).

Професійна орієнтація також відіграє значну роль у формуванні психологічної готовності до професійної освіти. Процес подання заявки, підготовки до вступних іспитів та очікування академічного життя може викликати тривогу та сумніви в собі. У цьому контексті професійна орієнтація діє як стабілізуюча та підсилююча сила. Вона зміцнює впевненість здобувачів фахової передвищої освіти у своїх

здібностях, підтримує постановку цілей та культивує стратегії адаптації до академічного та соціального середовища. Сприяючи розвитку стійкості та емоційної готовності, професійна орієнтація не тільки покращує доступ до освіти, але й сприяє успішній інтеграції в академічне середовище (Лозовецька, 2012).

Механізм підтримки поширюється далі, на сферу соціальної справедливості та рівності. Системи професійної освіти, незважаючи на формальну відкритість, часто відображають більш широкі моделі соціального розшарування. Професійна орієнтація, коли вона реалізується як комплексна державна послуга, може врівноважити ці нерівності, надаючи цільову допомогу, індивідуальні консультації та інформацію про стипендії, гранти та альтернативні шляхи вступу. У цьому сенсі орієнтація сприяє вирівнюванню освітніх можливостей, гарантуючи, що доступ до професійної освіти визначається більше потенціалом і мотивацією, ніж успадкованим соціальним капіталом.

Водночас кар'єрне консультування сприяє раціоналізації вибору освіти на макрорівні. Системи професійної освіти вбудовані в національні ринки праці та економічні стратегії. Надмірна кількість студентів у певних галузях та недостатня кількість в інших може призвести до дисбалансу, що впливає як на працевлаштування випускників, так і на розвиток суспільства. Інтегруючи прогнози ринку праці, думки роботодавців та секторальний аналіз у практику консультування, кар'єрне консультування допомагає здобувачам фахової передвищої освіти враховувати не тільки особисті інтереси, а й економічну доцільність. Це не означає спрямування осіб у заздалегідь визначені сектори, а скоріше надання їм всебічних знань, що сприяють зваженому та відповідальному прийняттю рішень. Таке узгодження підвищує ефективність інвестицій в освіту та зміцнює зв'язок між професійною освітою та потребами ринку праці (Гриценко, 2025a; 2025b).

Іншим важливим аспектом є безперервність надання консультацій після вступу. Ефективні системи розглядають професійне консультування здобувачів фахової передвищої освіти як початок безперервного процесу розвитку, а не як окрему подію. Орієнтаційні програми, академічне консультування, програми наставництва та модулі професійного розвитку в закладах освіти продовжують функцію підтримки, започатковану на етапі подання заявки. Така безперервність посилює узгодженість між консультаціями до вступу та подальшим академічним прогресом, зменшуючи фрагментацію та сприяючи цілісному освітньому досвіду (Гриценко, 2025c; 2025d).

Професійна орієнтація як механізм соціальної та освітньої підтримки виконує подвійну функцію. Вона допомагає здобувачам фахової передвищої освіти пройти критичний освітній перехідний період, одночасно слугуючи більш широким соціальним цілям, таким як рівність, ефективність та розвиток робочої сили. Інтегруючи інформаційні, розвивальні та соціальні компоненти підтримки, професійна орієнтація підвищує здатність здобувачів освіти вступати до закладів фахової передвищої освіти з ясністю, впевненістю та підготовленістю. Таким чином, вона зміцнює як індивідуальні життєві шанси, так і колективний потенціал майбутніх фахівців суспільства.

Список посилань:

Алексєєва, С. В., Гриценко, І. А., Закатнов, Д. О., Кузьмінська, Л. Д., & Орлов, В. Ф. (2019). *Психолого-педагогічні тренінги у системі консультивання з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів*. Житомир: Полісся. <https://lib.iitta.gov.ua/717525>

Алексєєва, С. В., Базиль, Л. О., Байдулін, В. Б., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Орлов, В. Ф., & Сохацька, Г. М. (2021). *Основи економічної грамотності та підприємництва*. Житомир: Полісся. <http://lib.iitta.gov.ua/729005/>

Гриценко, І. А. (2017). Проблеми формування кар'єрних орієнтацій учнів ПТНЗ. *Професійна педагогіка*, 13, 44–50. <https://lib.iitta.gov.ua/707331>

Гриценко, І. А. (2017). Складові кар'єрної компетентності учнів ПТНЗ. *Теорія і методика професійної освіти*. <https://lib.iitta.gov.ua/712270/>

Гриценко, І. А. (2018). Особливості проектування професійної кар'єри учнівською молоддю в системі професійної (професійно-технічної) освіти. *Теорія і методика професійної освіти*. <http://lib.iitta.gov.ua/724994/>

Лозовецька, В. Т. (2012). *Професійна орієнтація молоді в умовах сучасного ринку праці*. Київ: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2950/>

Лозовецька, В. Т. (2015). *Професійна кар'єра особистості в сучасних умовах*. Київ: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/106915/>

Гриценко, І. А. (2025a). Вимоги ринку праці щодо сформованості кар'єрної компетентності здобувачів фахової передвищої освіти. У В. О. Радкевич (Ред.), *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: Матеріали XX Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 386–395). <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/748168/>

Гриценко, І. А. (2025b). Сучасний стан та перспективи розвитку теорії і методики професійної орієнтації здобувачів фахової передвищої освіти. У *Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій: Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 82–85). <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746784/>

Гриценко, І. А. (2025c). Інтеграція тенденцій ринку праці у профорієнтаційну роботу та консультування з кар'єри здобувачів фахової передвищої освіти. У *Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості, інновації: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 354–359). <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746786/>

Гриценко, І. А. (2025d). Зміст професійної орієнтації та консультування з кар'єри здобувачів фахової передвищої освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 2(58), 114–123. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747362/>

Radkevych, V., Pryhodii, M., Kruchek, V., Voronina-Pryhodii, D., & Kravets, S. (2023). Standardisation of vocational teacher training in Ukraine. *Professional Pedagogics*, 1(26), 94–102. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2023.26.94-102>

— 90 —

УДК 37.048.4:37.014(477)

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ В УКРАЇНІ: РОЗВИТОК, СТАН, ПРОБЛЕМИ

Дмитро Закатнов,
кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник, завідувач відділу
виховання і професійної кар'єри Інституту
професійної освіти НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0002-4130-089X>
e-mail: 23dazkum@ukr.net

Анотація. Проаналізовано основні етапи розвитку професійної орієнтації у незалежній Україні. Схарактеризовано стан професійної